

מטריקס החיילים: האם החיילים חולים?¹

רובי פרידמן

הקדמה

במאמר זה אדון בשאלת האלימות בחברה, בקבוצות קטנות כגדולות והקשר בין העצמי האישי לבין השפעתו של ההמון. הדיון יערך באמצעות המושג "מטריקס החיילים". אני מתייחס למטריקס השולט בחברה שלמה, המעורבת באלימות (מאורגנת ברמות שונות) ומושפעת מתוצאותיה הרגשיות. אני מנסה לחשוב על חברות שונות הנמצאות באימי הכחדה, כולל החברה הישראלית והקושי להשתחרר ממצב זה. החברה הגרמנית, עם כל הקשיים שהיא חווה, מהווה דוגמא לתהליך ההתרחקות ממטריקס החיילים. "מטריקס החיילים" היא תרבות ואווירה ובה כל חבריה מגויסים וזהותם מושפעת מה"חיילות" כפי שגם אליאס (Elias, 1989) תיאר במושג ה"האביטוס" (Habitus) של החברה. הדבר נכון לא רק לגבי מדינות בזמן מלחמה, כפי שכרגע קורה בסוריה, בעיראק ובאפגניסטן ולא רק בימים אפלים כמו שהיו בגרמניה, אלא עשוי להתרחש גם בחברה שלמה, משך שלושה-ארבעה עשורים לאחר מלחמה. שינוי גישתם של בני הדור החדש הגרמני כלפי מטריקס החיילים, הצבא וה"חיילות" השתנתה לבלי הכר ואפילו התהפכה. כיום, בעיני גרמנים רבים, החיילים מייצגים טאבו או סוג של מחלה, לאחר מאה וחמישים שנה שבהם הם ייצגו גבורה ומקור להזדהות. לבסוף, הייתי רוצה גם לתרום להבנת יחסים פתולוגיים בחברה? בעיקר בהקשר של הפרעות יחסים הקשורות באלימות.

מטריקס החיילים שלי.

בילדותי המוקדמת נתקלתי באלימות רבה למדי בחברה בה גדלתי. בתוך משפחתי לעתים קרובות מצאתי את עצמי לכוד בין שתי חזיתות, כל אחת מהן הייתה נגועה באלימות. מצד אחד הייתי מוקף ב"מתקיפים". קרובי משפחתי אמנם נאלצו להמלט מגרמניה בסופו של דבר, אבל שנים קודם לכן הם היו חיילים גרמנים נאמנים, אנשי החזית במלחמת העולם הראשונה.

אחד מהם היה סבי הפרוסי, שהירבה להציג בפניי את 18 פצעי המלחמה שלו אחד אחד. בנוסף, היה שם גם אחיו של סבי, בעל פציעות מרובות אף הוא, שסיפר לי על אכזבתו מכך שה"ארים" של ברלין, לא רק שלא העריכו אותו על כך שהיה אחד מראשוני מפקדי הטנקים הגרמניים שתקפו בחזית הרוסית במלחמת העולם הראשונה, אלא אף גירשו אותו מעבודתו בבורסה וגרמו לו לעזוב את גרמניה. הבנתי יחסית מוקדם, שהם התאבלו יותר על אובדן מולדתם ותרבותם מאשר על קרובי משפחתם שניספו, אותם מיעטו להזכיר. ובכלל, תפסתי אותם כקרים למדי, כעוסים ואמביוולנטים, קרובים ורחוקים בו זמנית.

מן העבר השני ניצבו קורבנות השואה – הניצולים בני משפחתי – שחלקו עמנו את כאבם. עם דודותיי, דודיי ובני דודיי, שזה אך שבו מן המחנות ומאירופה המרוסקת, חשתי דווקא יותר חמימות. הרגשתי אהוב ונאמר לי שהם חיים רק למען בני דודיי ולמעני. מכל מקום,

¹ על פי הרצאה שניתנה לרגל חגיגות העשור של המכון הגרופאנליטי בברלין ומאמר שהתפרסם בז'ורנל Group Analysis (Friedman, 2015).

שמעתי את התלחשויותיהם, שהיו מלאות בושה ושנאה. גם הם היו מסובכים במלחמה פנימית ועדיין חשו אחראים למעשים הנוראים שעשו או שנעשו להם במחנות. הם היו מלאים גם ברצון לנקום, בעיקר במי ששמשו כקאפו. בעיניי, לא ניתן היה להשוות בין פצעייהם של הקורבנות לאלה של החיילים.

כאשר, כילד, ניסיתי להתמודד עם מלחמות, באמצעות משחקי בוקרים נגד אינדיאנים, או היטלר נגד צ'רצ'יל, מיהר סבי לכעוס. כמו רבים מהאנשים שחוו טראומה, הוא לא יכול היה לסבול עליזות ולעתים תכופות האשים אותי בכך שאני מפגין את האלימות שבי. האם ייתכן שכבר אז מיצבתי את עצמי, באופן לא מודע, במטריקס החיילי? מתי התחילה לעלות אצלי השאלה: האם החיילים חולים?

במהלך ההכנות לכתיבת המאמר הזה חשתי כי לא אוכל להימנע מבחינה מדוקדקת של חוויותיי במלחמה. עברו בי אינסוף מחשבות בדבר שאלת השפיות של החיילים - למשל, במעבר בין לשכב במארב לבין היציאה למתקפה, האם כל החיילים מגיבים באופן זהה, כשעליהם לרוץ לתוך מטח של קליעים? כמובן שלא. חיילים לא ממלאים פקודות באופן אחיד. אף כי, כמפקד, היית מקווה שכולם יקומו באחת מהמארב ויסתערו מייד, יחד אתך, בד"כ יחידים בלבד רצים אתך בקו החזית. מה שקרוי "השורה השנייה" של חיילים, שקמו ממקומם לאט יותר תרוץ מאחוריך, בעוד אתה מקווה שהם לא יירו בך. קיימת גם "שורה שלישית" של חיילים שנראה כי תמיד מתקשים לקום ממקומם, הרצה במרחק ממך. לימים עלתה אצלי השאלה, אלו מהם הם הבריאים יותר בנפשם?

המטריקס

ע"פ פוקס, המטריקס הוא הרשת ההיפותטית של כל היחסים המתרחשים בכל רמות הקומוניקציה. "היחיד לוקח חלק בעיצובה וביצירתה ובה בעת בונה מחדש את התנאים לרשת הראשונית שלו, כפי שהיא נחוות אצלו. המטריקס הוא הקרקע המשותפת, הקובעת, בסופו של דבר, את משמעותם של האירועים כולם" (Foulkes, 1964:292). כפי שיחידים ותתי הקבוצות בתוך מטריקס מסויים מושפעים הדדית, כך גם מטריצות "שכנות" או "אויבות" משפיעות הדדית זו על זו. החדירות הגבוהה בין חברי המטריקס מותירה את חבריה חשופים ביותר לזרם התקשורת והרגשות הסביבתית ולהשפעתה המאסביבית סמויה וגלויה, המתרחשת בפועל במשפחות ובקבוצות קטנות כגדולות. ככל שחרדות היכחדות (Annihilation Anxiety, Hopper, 2003) או תקוות לתהילה במאטריקס חזקות יותר, ההזדהות עם המאטריקס גוברת, מה שיכול להוביל להתפתחויות חיוביות אך גם הרסניות ביותר.

יש להדגיש: במונח "חייל" אני לא מתכוון לחייל לובש המדים בלבד. כל החברים במטריקס חיילים "מגוייסים": נשים, זקים וטף. המונח כולל את החוויות המנטליות והגופניות לפני, תוך כדי והרבה אחרי מלחמה, ואת השפעותיהן על כל המשתתפים במטריקס. תת קבוצות של טרור עשויות גם הן להיחשב למטריקס חיילים: אף כי אנו מעדיפים כינויים שונים למשתתפים השונים בפעולות איבה מטעמים פוליטיים ואתיים, מבחינת הנפש המשותפת של המטריקס, מחבלת מתאבדת כמוה כ"חייל", וגם כל הסביבה האנושית שלה בוודאי משולה ל"מטריקס החיילים" במלחמה. כל מה שדרוש לה הם חרדה קיומית שנאה ומן הסתם אמונה בסוג של "אמת", העשויה לעוות את הרגשות והמציאות. מטריקס החיילים לא זקוק בזמנים המודרניים עוד למדינה, כפי שסבר נורברט אליאס בסוף המאה הקודמת. ייתכן שמדינות איבדו את

המונופול שהיה להן על האלימות כבר לפני זמן רב גם אם מדינות מנסות לשמור לעצמן את הזכות לתוקפנות ה"נכונה". היום, בליל ההשפעות ההדדיות בין היחידים וההמון, כשאצל כולם נמצאים לא רק כלי נשק וזהויות לוחמניות אלא גם כוונות ופנטזיות טיפוסיות למטריקס החיילים, יוצר רגשות שתוצאתם היא פעילויות לחימה. חיילים, לוחמי חירות או טרוריסטים הם רק המוציאים אל הפועל את האלימות, המגובה על ידי מטריקס החיילים.

ניתן לתאר את היחסים בין היחיד ובין המטריקס שלו ע"י קטגוריית ייצוג היחיד (personification) של פוקס, שמשמעותה היא כי יחידים יכולים להיות בתפקיד, המייצג (לעתים קרובות בלא מודע), את קולם ופועלם של רבים אחרים. הפרסוניפיקציה היא "שליחות" (מגויסות) והיא כוללת תמיד תהליכים מורכבים של הזדהות והזדהות השלכתית (רפאלסן, 1996). ככל שגוברת השפעת המטריקס כן גם התפקידים בתוך החברה מאבדים מהגיוון והגמישות שלהם. נשים, גברים וטף כפופים לתפקודי "הישרדות" או "לחימה" קלאסיים, שניתן גם לכנותם fight/flight. (ביון, 1962).

אחת הדינאמיקות המרכזיות (לעתים סמויה) של כל קבוצה, וקבוצות מטריקס החיילים בפרט, היא לפעול על פי מה שהיא מרגישה כ"עקרון היעילות" שלה: בכל קבוצה קיים גם הצורך באחרים – קבוצה או ארגון – אשר מאפשרים ביצוע של מה שהיחיד אינו יכול לבצע בכוחות עצמו, וגם הרצון לעשות זאת הכי טוב שאפשר. ההשתייכות לקבוצה הטובה ביותר מעלה את הסיכוי לשרוד, לנצח במשחק, או לנגן את המוסיקה הנפלאה מכולן – אך מחייבת שיפור ומיון חברי הקבוצה – כדי שיהיו הכי טובים. החל "אדם אחד הוא אף אחד" (אורמיי, Ormay 2013; אגזאריאן, 1994; הררי, 2011) - המושג של טום אורמיי - NOS - המגדיר השתייכות לקבוצה כ"אינסטינקט הקבוצתי", ועד לעקרון היעילות, כולם מורים על תלות היחיד בקבוצה ועל ההכפפה של המוטיבציות האישיות שלו להשפעות חברתיות.

בהתחשב במשאלה הנורמלית להשתייך למטריקס מצוין, הפעילות המבטיחה "יעילות" סובייקטיבית מקובלת בקבוצה, ולכן היא מוכנה להשלים עם פגיעה ביחידים עקב תהליכי מיון, ניפוי ושיפור. כך, לא פעם יחידים או תתי קבוצות דוחקים או נדחקים לשוליים, מודרים או מדירים אחרים ואף משמידים אותם. נראה כי קיימת הבחנה איכותית בין הדרה, שהיא דחיקה לשוליים אך הישארות בתוך הקבוצה, לבין דחייה, הקיצונית ממנה, ומשמעותה גירוש מהקבוצה, הרס ומוות. בלא מודע החברתי שלנו, דחייה רגשית ע"י קבוצה משמעותית משולה לגירוש למדבר אל המדבר או אל הקור המקפיא למוות. (Friedman 2013).

הדוגמה של החיילים הנרפים, המעכבים את הסתערותם, מעלה גם היא את שאלת השפעתו של המטריקס על היחיד. הרצף שבין השפעתה המוחלטת של הקבוצה על החבר בה ("רק ביצתי פקודות") לבין אפשרות "הבחירה החופשית" של היחיד מעניינת במיוחד. כיוון שכאמור אני מתייחס כאן לתהליכי הזדהות מודעים למחצה, הכוללים את היחסים בין כל חברי המטריקס, כולל החיילים, לבין ה"מטריקס החיילי" השולט, השפעת עקרון היעילות הוא רב מימדי בקבוצה הגדולה. האם אפשרי כלל שהאדם מהשורה יבחר לעמוד בסכנת הקונפליקט עם המטריקס שלו? האם יש מקום שהתפתחות אישית עמוקה (מה שפוקס מכנה "אנכית", כלומר תוך אישית) תגבר על השפעת הדינאמיקה החברתית של הקבוצה הגדולה ("אופקית", כלומר בינאישית)? התשובות שההסטוריה נותנת הן לצערנו שליליות.

לא נוכל במאמר זה לעסוק בדיון התיאורטי על היחסים בין המטריקס החיילי, הלא מודע החברתי (הופר ו-ויינברג, 2012) והלא מודע הקולקטיבי (מיז, 2007, Scholz 2014).

כמו כן לא אדון כעת בטראומה של החיילים או הטראומה שחברה שלמה עלולה לעבור לאחר המלחמה. תחת זאת, אנסה לעסוק בהבנת היחסים הנורמליים בחברה ה"חיילית" העשויה להיות מגויסת לתוך המאבק של המטריקס שלה.

הגישה הרגשית של האנליזה הקבוצתית כלפי הקבוצה

ס. ה. פוקס החל את קבוצות המטופלים האנליטיות שלו מתוך סקרנות קלינית; הוא ניחש באופן אינטואיטיבי את השפעתם המרפאה של יחסים. בעבודתו עם חיילים בנורתפילד, בי"ח פסיכיאטרי בו עבדו במשך מלחמה"ע השניה לסירוגין קודם בין ואח"כ פוקס עם חיילים פגועים מהחזית, הוא הופתע מהקלות בה ניתן היה לתרגם את הגישה הקבוצתית שלו למטריקס החיילי שם, ולאחר מכן למטריצות נוספות. נראה שהדבר חיזק את האמון של פוקס בכוחה של הקבוצה, אלמנט מרכזי בגישה הפוקסיאנית, שהיא יותר פתוחה וחיובית ופחות חרדתית כלפי הדינאמיקות בתוך קבוצה.

בעוד הסיסמא השגורה בפי אנליטיקאים קבוצתיים, "בטח בקבוצה" ("Trust the Group"), היא אמירה מורכבת, עצם העמדתו של עקרון הבטחון בקבוצה משנה באופן מהותי את יחסי הכוחות בין המנחה/קבוצה (אולי יחסי סמכות?). בגישת האנליזה הקבוצתית המנחה יותר ידידותי כלפי המטריקס, ובכך מסייע בהפחתת חרדותיהם של המשתתפים בקבוצות קטנות כמו גם גדולות. פוקס (Foulkes 1975) אף הרחיק לכת ואמר כי כמה מהסערות הגדולות האופייניות לקבוצה הגדולה הן תוצאה מגישת המנחה: "בידיו של המנחה להפוך זאת ליותר או פחות דרמטי, שלא לומר טראומטי" (עמ' 265).

במשך תקופה ארוכה, ההבדלים בין טיפול אישי, טיפול בקבוצה קטנה וטיפול בקבוצה גדולה לא הובנו כראוי, ואולי זו הסיבה לכך שהטיפול בקבוצה הקטנה הפך למונפול בטיפול הקבוצתי האנליטי. פוקס (1975) אמר: "האופן בו יחידים מתקשרים ומנהלים אינטראקציות ביניהם, האופן בו הם מגוננים על עצמם, בוחרים בדברים השייכים להם, והאופן בו הם מבינים זה את זה מתבסס על קרקע משותפת בסיסית ועל מה שמכונה המטריקס הבסיסי". כשהקומוניקציה, היחסים והדינאמיקה של הקבוצה מתפתחים תוך כדי התקדמותה, ניתן לקרא למטריקס הנוצר ה"מטריקס הדינאמי". כל משתתף מביא את המטריקס הבסיסי "מהבית" אל הקבוצה ושם זה נהפך למטריקס הדינאמי. חקירה של אלמנטים, למשל בתפיסת האלימות, במטריקס הבסיסי מרתקת. נראה שהצו "לא תרצח" לא באמת מיושם במציאות במטריקס הבסיסי. אנשים קרובים ומוכרים לא אמורים להיהרג, (ע"פ האיסור לחזור על הרצח של הבל בידי קין); לעומת זאת דמם של אויבים פוליטיים מותר ואפילו חובה להרוג ("הקם להורגך, השכם להורגו"). מצבים של הגנה עצמית, במיוחד במקרים בהם שולט מטריקס החיילים מתאפיינים בעמדות רגשיות סכיזו-פרנואיות. במקרים אלה אלימות רצחנית מקבלת לגיטימציה ומשתמשת בביטול תחושות אשם, בושה או אמפתיה כלפי סבלו של האויב, רגשות המהווים "מגבילי תוקפנות". אפשר לראות דוגמא לכך בסרט "the act of killing" (אופנהיימר, 2012 Oppenheimer), או באמירתו של וולטייר ש..."אסור להרוג, לכן רוצחים נענשים, אלא אם כן הם עושים זאת במספרים גדולים ולקול תרועת החצוצרות" (כלומר בצבא).

המטריקס של החיילים בישראל

בעודי כותב את המאמר הזה, הלך והתבהר לי, כי בישראל אנו חיים במטריקס של חיילים. רב תושבי המדינה חשים שאנו ניצבים בפני סכנה קיומית, ובצל תקיפות חוזרות ונשנות.

גברים ונשים חיים לאורך שנים כחיילים ובצמוד לחיילים, וקיימת היכרות וקירבה עם מהותה של מלחמה. לא רק הצבא לובש מדים, אלא ההתגייסות התקופתית לחירום משותפת לעם כולו, ויוצר מטריצה של מלחמה. לפיכך, גם בשעה שנכתב המאמר הזה, החוויה המקומית מספקת רבות מההבנות אליהן מגיע מאמר זה.

תוקפנות בקבוצה הגדולה ורגרסיה

סרג' מוסקוביץ' (Moscovici, 1985) כותב בספרו: "עידן ההמון: מסה היסטורית על פסיכולוגיית ההמונים", כי התקשורת ההמונית משפיעה על הרגרסיה אצל היחיד. פרויד סבר כי בהרגישנו חלק מן ההמון, אנו נסוגים כיחידים. ההמון הופך אותנו לנוירוטים. מוסקוביץ' האמין כי התקשורת ההמונית מייצרת באופן מיידי המון, המתבסס על פנטזיה של הזדהות עם מספר עצום של יחידים שיש ביניהם קשר. וולקן (2013) כותב דברים דומים על תפישתו את "זהות הקבוצה הגדולה".

קרנברג (2003) מציין כי הרגרסיה מציגה כמה מאפיינים: לדוגמה, הקושי לחשוב, או נטייתו של ההמון לשנוא או לקנא באינדיבידואל ובעצם האינדיבידואליות. כמו ביון, הוא סבור שהקבוצה הגדולה יכולה לבחור רק אחד משני נתיבים: 1. קבוצת הנחת הבסיס: תלות, אותה הוא מתאר כקבוצה נרקיסיסטית רגרסיבית, או 2. קבוצת הנחת הבסיסמלחמה או בריחה, שם הוא רואה רגרסיה פרנואידית (ביון, 1961; קרנברג, 2003).

שאלתי היא: האם אכן רגרסיה היא התיאור הנכון של מפגשו של היחיד עם הקבוצה הגדולה? במרחב הקבוצה הגדולה² אין תנאים של זמן בשביל לפתח רגרסיה, גם לא אצל תת-קבוצה. רגרסיה אינה מתפתחת בשניות. האם ייתכן כי המפגש עם הקבוצה הגדולה, הנותן תחושה של השפעת ההמון, יוצר תקשורת שונה לחלוטין לזו המוכרת ביום יום? האם ייתכן כי המפגש עם הקבוצה הגדולה לא יוצר רגרסיה לעמדות קודמות, אלא יחסים באיכות אחרת, שאינם בהכרח יותר או פחות רגרסיבים או פרוגרסיבים, אלא שמדובר על "מצב עצמי" שונה לחלוטין. כמו מים, המתנהגים באופן שונה לחלוטין כאשר מדובר בטיפה אחת, מאשר כשמדובר בחלק מענן או ערפל, כך גם ההשתתפות בקבוצה הגדולה היא "מצב צבירה" שונה. לא נראה לי שיכולה באמת להתרחש "רגרסיה מהירה מאוד של האגו לשלבים המוקדמים הללו, למצבה הבראשית" (פוקס, 1975 עמ' 267). אני סבור שהשינוי שאנשים עוברים בתוך קבוצה גדולה, שרבים מגדירים אותו כרגרסיה, אינו רגרסיה, ולא "דיסוציאציה" אלא מצב נפשי שונה. הוויכוח הזה מהותי, שכן אם אנו עוסקים ברגרסיה, יש לטפל בה (גישה שאני חולק עליה) אולם אם מדובר על מצב עצמי שונה, הגישה כלפיו עשויה להיות יותר חינוכית. האם יכולנו לרפא, למשל, את אדולף אייכמן? האם ניתן לאבחן אותו כרגרסיבי, "נרקיסיסטי" ללא חשיבה או "תלותי לחלוטין"? אני מעדיף להבין את רגשות המשתתף במטריצת חיילים כזאת כמצב נפשי "שונה" שאינו זקוק ממש לטיפול, אלא לחינוך או תרגול: אנו עשויים להשתמש בגישה פרקטית יותר, כמו "אימון האני תוך כדי פעולה" (ego training in action) (פוקס, 1968 Foulkes, עמ' 181).

² במאמר הזה אכנה לעתים את החברה כ"קבוצה גדולה" ברוח של וומיק וולקן וה"קבוצה הגדולה האנליטית" את המרחב הקבוצתי של כ-40 איש ומעלה. זאת אף כי גישות שונות ולא רק האנליזה הקבוצתית משתמשים במבנה הקבוצה הגדולה.

קרנברג (2003) תולה את האלימות החברתית במנהיגות פתולוגית, המפגינה סימנים של נרקיסיזם או פרנויה. קבוצות לא מובנות והמונים הנחשפים לתעמולה מסיבית יעברו רגרסיה, יתפצלו לתת קבוצות ובתהליך של הצטרפות מחדש לקבוצה גדולה, יוכלו לשאת את חיסולן הפיזי של תת קבוצות שעברו תהליך של דה-הומניזציה. כשאנו מאשימים את ההנהגה בלבד, ייתכן שאנו משתמשים במנגנון הגנה, כמו הכחשת האחריות הקולקטיבית לאלימות.

השינויים המהירים במטריקס האלימות של הקבוצה הגדולה אינם בהכרח רגרסיביים; לעתים קרובות הם למעשה מהווים ראייה לקיומם של פחדים והזדהות לא מודעים עם השלטונות, נטייה ראשונית "בריאה" לשרוד, הבנה טבעית של המטריקס של הקבוצה הגדולה והצורך בהסתגלות קולקטיבית למצבים קונפליקטואליים. אף כי נראה שלא מדובר בתהליכים ברורים ומובחנים, נראה חשוב להיטיב להבין ולחקור את התהליך הזה. המונח "שינוי בזהות" שטבע הסוציולוג רייכר (Reicher, 1987) מתאים יותר לתפישתי את הדינאמיקה של השפעתה של הקבוצה הגדולה, מאשר המונח "רגרסיה". סביר להניח שהלחץ הרגשי שמפעיל ההמון על היחיד, דוחף את היחיד לוותר מיד על חלקים מזהותו האישית לטובת הזדהות והזדהות-נגד עם הקבוצה הגדולה. נראה שגם אצל ילדים קטנים מופיע פתאום "עצמי אחר" המודע לאופן בו יש להתנהג בקבוצה גדולה מעין זו.

אספקט אחר של הדינאמיקה הזו היא היותה התפתחות בשני שלבים בתהליך ההשתייכות לקבוצה (Schlapobersky, 2006): בני אדם רוצים קודם להיכלל בקבוצה, ובשלב השני הם חשים כי הכרחי, מבחינה קיומית, להשתייך לקבוצה. כאן הם חרדים, ברמות שונות של מודעות, מהדרתם בקבוצה ואף מדחייה בכלל מהקבוצה. אלה הם מצבים אנושיים בסיסיים, שאולי רלוונטיים יותר לכל קבוצה, אך בולטים בקבוצה הגדולה ומשפיעים ביותר על ההתנהגות, ולא רק כרגרסיה.

לפי מוסקוביץ', המתופף של ימי הביניים הפך בבת אחת את תושבי הכפרים ל"קבוצה גדולה", בכך שהכריז על האירועים החדשותיים, ואני מוסיף: בעלי אופי מאיים או "מבטיח גדולה". אף כי צורת העברת החדשות השתנתה במהלך המאות, השפעתה של העברת חדשות להמונים באופן סימולטני היא עצומה. הרדיו, העיתונים הטלוויזיה, הפייסבוק והטוויטר משנים את הקבוצה הגדולה בתוך שניות. למשל ציפיה בחדשות המראות את ההתקפה על מגדלי התאומים או ההתקפה בפריז מסוגלת ליצור מטריקס החיילים בתוך כמה רגעים ולערער על העצמאות והשונות של המטריקס האישי או הדינאמי בקהילה שלמה, לרבות עבודה רבה שנעשתה על ידי גישות של טיפול אישי, כגון הפסיכואנליזה. העצמי הפועל יושפע באופן מוחלט מהמטריקס, וההפנמות הקודמות, התוך אישיות, יפנו דרך להזדהויות עם הקבוצה הגדולה וההמון. בסוף המאמר אתייחס לאפשרות המיוחדת שיש ליחיד היום להתמודד עם השפעת ההמון ומטריקס החיילים בקבוצה הגדולה האנליטית.

המטריקס ופתולוגיה של אלימות ביחסים

על מנת להבהיר את התנועות הרגשיות המרכזיות שפועלות במטריקס החיילים אתאר שתי "הפרעות יחסים" הקשורות באופן ישיר לאלימות בינאישית. בהפרעה הראשונה המטריקס מוצפת בתוקפנות לא מוכלת, בעיקר כלפי חברים במטריקס (אך לא רק). בהפרעה השנייה העצמי נמחק מפני המטריקס ומוכן לכוון אלימות קיצונית לא רק כלפי אחרים אלא גם כלפי עצמו. מטריקס החיילים ניזון מהקרבה עצמית, תוך התנהגות אלימה כלפי האויב.

הסיבות בשלן הופכים היחסים למופרעים, הן תמיד האימים וההבטחות עליהן כתבתי קודם: חרדות היכחדות מסיכונים הנובעים ממטריות חיצוניות או מהמטריצה עצמה (כגון פליטים, "גיס חמישי"), פחדי דחייה מתוך הקבוצה או כרוניפיקציה של הדרה מחד והבטחות לתהילה מאידך. גורמים אלה יכולים להיות ברמות מודעות שונה – אך הן יוצרות "הזדהויות יתר" וזהויות קיצוניות, כולל "הזדהות עם התוקפן" (פרויד, 1936), שכולן נקשרות בהמרה לאלימות, שניתן להבחין בהם בקלות גם במטריקס החיילים.

פוקס סבר כי "מיקומן" של כל הפסיכופתולוגיות אינו בתוך היחידים, אלא בתוך הקשר בין אנשים (Foulkes, 1964). דעתו של פוקס כי הפתולוגיה היא נושא בינאישי, מקובלת על קלינאים רבים, גם אם אנו חוששים מהאחריות המשותפת שזה מטיל עלינו. כלומר הקשרים בין היחידים לבין עצמם ובין היחידים לבין המטריקס משפיעים על דפוסי ההתקשרות שלנו ועל הפתולוגיה שלהם. לפיכך, אם המטריקס הופך לאלים יותר, זה משפיע ביותר על הפרטים ותתי הקבוצות שם. וכך, השפעתו החזקה של מטריקס החיילים מקטין את האפשרות להתרחק ממנו וליצור את הנפרדות ההכרחית כדי לקיים חופש בחירה גדול יותר. בסופו של דבר, תהליך של התרחקות ממטריקס החיילים הכרחי לצורך רכישה מחדש של היכולת לחוש אשמה ובושה בשל האלימות והסבל שנגרמו, והחזרה של האמפטיה כלפי הקורבנות. דוגמה טובה לכך הם בני הדור שלאחר המלחמה בגרמניה, שהתקשו להכיל תהליכי אבל כואב ותחושת אימפוטנציה מעברם הקרוב. השגת הנפרדות האישית, אחרי כל מה שקרה לאומתם, היא לדעתי ההישג הגדול של דור הגרמנים השני והשלישי אחרי המלחמה.

הפרעות יחסים

בעקבות מחקרה של אגזריאן על הדינאמיקה של שלבי ההתפתחות בקבוצות (Agazarian, 1994) עם התייחסות מיוחדת ל"תפקידים המכילים", פיתחתי את תפיסתי אודות "הפרעות יחסים". דפוסי התייחסות פתולוגיים אלה קיימים באופן כמעט בלעדי באינטראקציות קבוצתיות. כן נראה שגם הטיפול המיטבי בהם הוא במסגרת הקבוצתית (Friedman 2013). במאמר זה אתמקד בשתי הפרעות יחסים: הפרעת הדחייה והפרעות של העצמי.

א. הפרעת דחייה

את העמדה של שעירות לעזאזל (פרידמן, 2015) ניתן להבין כתצורה מיוחדת של הקבוצה כתוצאה מקושי להכיל את האלימות ביחסים הבינאישיים בקבוצה: היחסים בין השעיר לעזאזל, החושש להידחות ומוכן לעשות הכל כדי להצליח להשתייך לקבוצה, ובין אלה ההופכים אותו לשעיר לעזאזל ומבקשים לדחות אותו. בדינאמיקה המתפתחת הדוחים מרגישים שינאה ותוקפנות הולכת וגוברת, שאינה ניתנת להכלה, כלפי חבר או תת-קבוצה. כתוצאה מכך עלול השעיר לעזאזל להיות דחוי ואף מושמד. כל התהליך הפתולוגי הזה לא היה יכול להתרחש ללא הצורך הקיומי של השעיר לעזאזל להיכלל בקבוצה, והמוכנות הגוברת שלו לקבל את האלימות המופנית אליו, כמעט בכל מחיר, על מנת להימנע מדחייה. מוכנות זו נפגשת בצורה לא מודעת בשנאת הדוחים ויוצאת תהליך מעגלי אימתני, מלא חששות הרחקה, רצון הכחדה ופחד הגובר והולך וגובר מהשמדה.

דיקס (Dicks, 1972) חקר שומרי מחנות ריכוז גרמנים, ומצא שהמאפיינים העיקריים שלהם היו כפולים: מחד, התמסרותם והזדהותם עם שלטונות האס.אס, שהפכה את שליטתם באסירי המחנות, שהיו חשופים להשמדה, לאכזרית, חסרת ספקות ונטול אשמה. מאידך, העמדה הפסיכופתית הזו, נטולת האשמה, הבושה והאמפתיה של יוצרי השעירות לעזאזל, הבאה לביטוי במטריקס מסוים נעלמה במעבר למטריקס שונה (משפחה, חברה אחרת). לדעתי דיקס הצליח להוכיח כי האנשים הללו חיים שני עצמיים לפחות, כל אחד במטריקס שלו. במערכת חברתית אחת, שאנו יכולים לכנותה "המטריקס של יוצרי השעירות לעזאזל" - או הפרעת דחייה, - נראו בבירור סימפטומים של מה שהחוקרים הגדירו כ"הפרעת אישיות חמורה". אך אותם אנשים לא נראו מסוכנים או אלימים כלל במטריקס אחר, למשל כשחזרו הביתה למשפחתם. עד כמה שזה נשמע מוזר או לא נתפס, נראה שלא נדרשת פתולוגיה מיוחדת כדי להפוך לפסיכופט, מפני שההפרעה תלויה בהשפעת המטריקס וביחסים בתוך הקבוצה הגדולה. ייתכן שכאן טמונה חלק מהתשובה לשאלה, האם החיילים חולים?

למעשה, אנו הופכים לעדים לאלימות במטריקס הדחייה לעתים הרבה יותר קרובות מאשר היינו רוצים להודות. קולגה תיאר בהרצאה תצורה טיפוסית של כיתת לימוד, שניתן לכנות אותה "מצב של יצירת שעיר לעזאזל": כילד, הוא היה עד לדחייתו של בן כיתתו. הקבוצה הדירה ואח"כ דחתה ילד שנראה נחות ו"לא מתאים", כנראה בשל עקרון היעילות (שתואר מוקדם יותר), הקובע את תהליך המיון בקבוצה. למיטב זיכרונו של סטהר, באותה עת, אף לא אחד מילדי הכיתה הזדהה עם הקורבן או התערב באופן כלשהו, כולל הוא עצמו. למעשה, כל אחד מאתנו, במצבים דומים, חש הקלה על שלא נבחר בעצמו לשמש כשעיר לעזאזל. בטיפול הקבוצתי האנליטי אנו מטפלים בסוגיית השעיר לעזאזל באמצעות עבודה עם כל הצדדים המעורבים בהפרעת הדחייה: הנדחה ביחד עם הדוחה או הדוחים. עלינו להתייחס לכל חרדות הדחייה הלא מדוברות, הקשורות תמיד לשנאה ולאלימות.

כשאני מתאר את "העמדה היוצרת שעירות לעזאזל" אני מנסה לתאר תהליך קבוצתי שלם המתרחש מעבר לקיומו של ה"שעיר לעזאזל" היחיד, כפי שהוגדר על ידי הפסיכולוגיה במחצית המאה הקודמת. דוגמאות לתהליכים כאלה מאפשרות לנו להתייחס גם לתופעות של מטריקס שלם, כגון גרמניה שלפני ואחרי חוקי נירנברג, שהיפלו ואיימו על עמנו, או גירושם של הגר וישמעאל על ידי אברהם למדבר.

ב. הפרעת יחסים של העצמי

הפרעת היחסים השנייה שתידון כאן מתארת התפתחויות פתולוגיות של העצמי בתוך יחסים. כשגברים ונשים מזדהים הזדהות יתר עם המטריקס, הם משעבדים את האינטרסים והמוטיבציות שלהם לטובת צרכיה או רצונה של הקבוצה. הסימפטומים של אובדן העצמי הזה שונים מאוד בקרב בני שני המגדרים: בעוד נשים משרתות את האחרים באופן "חסר עצמי", למשל במשפחה, גברים מקריבים את עצמם, את חייהם, כ"גיבורים" (אגזארין, 1994), בעימותים או הגנה על ארצם (הכוללת גם את המשפחה הקרובה). המשותף לשני המינים הוא שבמטריקס החיילים נשים כגברים הופכים לפרוטוגוניסטים חסרי עצמי, ומחונכים או מפותים להקריב את עצמם, ולרקוד על פי החליל של אוהדים "אנוכיים" (אולי רוקדים לחליל גם של מנהיגים אנוכיים?).

רבים מהמטופלים שלנו, כשהם מדוכאים או חיים בפנטזיות אומניפוטנטיות, סובלים מהפרעת היחסים הזו בדיוק. הזנחת העצמי יוצרת אלימות באמצעות התעללות בתת קבוצות רבות בתוך המטריקס. גם עצם ההישרדות בתוך הקבוצה במטריקס מסוג זה, נחשבת כמעשה חסר עצמי. מסירותם של חיילים, המוסרים את נפשם בהגנת המולדת, המשפחה ובעיקר הגנת כל אחד מהילדים - זו חובת הגברים. הסכמה קולקטיבית על תפקיד הגבר/החייל יוצר פנטזיות והבטחות לא מודעות חלקית על דמויות אב ומסירותו שלו כחייל חסר-עצמו. אני טוען שהמקבילה הגברית לתפקיד ה"הדאגה האימהית הראשונית" (Winnicott 1960, Doron 2014) הוא ה"דאגה האבהית ראשונית" היכולה להיות חלק מהתפתחות הבריאה של בטחון העצמי הילד ובודאי מוצאת את מקומה בתוך מטריקס החיילים.

החלום להלן עשוי להכיל דוגמה לנטיות תוקפניות ואובדניות ב"הפרעת היחסים של חוסר האנוכיות":

במהלך כנס שאורגן ע"י המכון הישראלי לאנליזה קבוצתית ונערך בעין גדי, ביקשתי, כחבר בקבוצה הגדולה, תחושת ביטחון חזקה יותר בקיומנו כישראלים. ציינתי כי רק מתוך תחושת אמון בסיסי בקיומנו ניתן להגיע לדיאלוג עם האויב. אמרתי משפט שהפתיע גם אותי: "עלינו להפסיק לחיות כאילו אנחנו ניצבים עדיין בשערי אושוויץ". הדברים עוררו תגובות רבות, אך אני עצמי חשתי עצב גדול: תקפתי טאבו כאוב.

באותו לילה חלמתי חלום חי מאוד: הערבים כבשו את ישראל. הפסדנו במלחמה והאויב הקיף אותנו. ברחתי עם משפחתי לוואדי, לערוץ צר ועמוק. ילדי היו שוב קטנים, בגילם של נכדיי כיום. הכל היה ירוק, כמו המציאות בחורף הנוכחי. משפחות נוספות הסתתרו אתנו. המצב הפך מסוכן יותר, כי הצבא הסורי התקרב לעברנו ואני ידעתי שהסוף יהיה גרוע. קצין דרוזי החליט להצטרף אליי. כדי לגונן על בני משפחתי, החלטתי לפוצץ את עצמי על מתקן צבאי, שנראה כמו מכלי גז, מתוך אמונה כי המעשה יעצור את הכיבוש. הקצין הדרוזי הסכים לסייע בידי. אני זוכר את המבט העצוב בעיניה של אשתי כשיצאתי לדרכי. למרבה המזל, שינוי מפתיע במהלך העניינים הביא לשם כוח הצלה צבאי (אני חושב שהיה זה הצבא הרוסי, זה שבמציאות הגיע לשערי אושוויץ ושחרר את המחנה).

מיותר לומר כי לחלום מעין זה יכולות להיות כמה משמעויות. הייתי רוצה להדגיש כאן שהנטייה להקרבה עצמית, ככל שמדובר בגברים, אינה נתפשת כפתולוגית אלא כגבורה. האם החיילים הם אנשים חולים? האם הנטייה הזו היא אספקט בריא של חיי המשפחה והקהילה, גם אם בכוחה להטביע את החיילים והאוכלוסייה כולה באוקיינוס של אלימות, כשכל חבר (חייל) בקהילה מייצג מציל של הקהילה?

הקשר בין גרמניה ומטריקס החיילים, או: מה קרה להזדהויות המוקדמות?

הרשו לי לשתף אתכם, בזהירות רבה, במחשבותיי אודות המטריקס הגרמני כיום בשונה ממטריקס החיילים שעדיין שלט בגרמניה ב 30-40 שנים שאחרי המלחמה. אדם חיצוני כמוני, הקשור אולי דרך ההסטוריה המשפחתית בכ"ז למטריקס הגרמני, עשוי לעתים להכניס פרספקטיבות חדשות להבנה הפסיכולוגית של החברה.

כאמור עד לא מזמן ניתן היה לראות את המטריקס הגרמני כמטריקס חיילים. אם אנו מאמינים בתקשורת בינאישית לא מודעת, ברור כי במטריקס החיילים ידעו על התקפנות כמו גם על הקורבנות, גם על אלה שהיו מעורבים בגרימת השואה ומותם של עשרות מיליונים ברחבי אירופה, כמו גם על קורבנות ההפצצות על הערים הגרמניות. תערוכת "פשעי הוורמאכט – ממדי מלחמת ההשמדה 1941-1944" מ-2001, לא הצליחה להיות מוצגת לפני תאריך זה בגלל ההתנגדות באוירת מטריקס החיילים ששרר לפני כן. מלבד ההישג של העמדה מול העבר – ביטול ההכחשה וההדחקה האשמה כואבים בכל מקום – התברר שקו הפרדה האזרחים והצבא, ויחידות צבאיות כגון האס-אס, הוא דמיוני ומשרת רק הגנות על אשמה ופחדים מהאשמה, שהיו ריאליים ביותר בגרמניה של סוף שנות הארבעים והחמישים תחת כיבוש צבאי. ההשתייכות למטריקס המלחמה נמשך עשורים רבים אחרי המלחמה. הקושי של רב האוכלוסייה להתרחק מהמטריקס, לדחות את הנציגים על מטריקס החיילים שעדיין שלטו בכיפה, והנטייה להזדהות עם המשטר הנאצי הקודם נמשכה לאורך כ-40-30 שנה נוספות. מטריקס החיילים שרד את "הטיהור" ומאמצים נוספים שנעשו בגרמניה כדי להפריד את עצמם מהזוועות שהתבצעו. כאן המקום לאמר שאני בהחלט לא סבור שמטריקס החיילים לבדו יכול להסביר את כל זוועות השואה. יש הבדלים משמעותיים בין ההתייחסות של מטריצות חיילים שונות למלחמה וניתן להבחין גם בשונות הרבה של התייחסות מטריקס חיילים מסויים לאורך הלחימה. אני שוב מפנה כאן למחקר הסוציולוגי המעניין של אליאס להאביטוס הגרמני (1983).

המטריקס האנטי חיילי (Anti Soldier's Matrix)?

כיום קיים בגרמניה מעין טאבו על אנשים במדים. נראה שדור שלם, בעיקר לאחר שנות ה-60 של המאה ה-20, הצליח לזוז רגשית ולהיפרד ממטריקס החיילים לעבר המטריקס האנטי חיילי תוך כדי התנתקות מהזדהויות קודמות. נתק זה, המלווה בכאב רב, בקונפליקטים בינדוריים הכוללים התרחקות מהורים וסמכויות, פותח פתח ליצירת מטריקס אחר. רק אז חוזרים רגשות של בושה ואשמה למטריקס ומאפשרים עיבוד של זוועות העבר. הדור החדש הוא הסובל "בשביל" הדורות הקודמים, והוא גם זה שמתמודד עם רגשות שהודחקו והוכחשו על ידי הדור הקודם: "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה" (יחזקאל, י"ח ב'). חלק מהתזוזה מההזדהויות הקודמות ניתן להשיג באמצעות דה-אידיאליזציה כלפי החיילים הגרמנים, שכעת נתפסים כמכילים משאלות ליבידינאליות פגומות ואסורות. תהליך זה של דה-הזדהות ניתן להבין טוב יותר באמצעות קבוצות אנליטיות ובעיקר – ההשתתפות בקבוצות גדולות.

החברה הגרמנית וה'שליחים' שלה: החיילים שלחמו בתוך מטריקס שהצדיק אלימות עד 1945, לא הצליחו להתמודד עם ההרסנות שלהם בתקופה שלאחר המלחמה. הולגר פלאטה (Platta 2004), נציג טיפוסי של דור הנאבק בתהליך הדה-הזדהות, אמר: "חייהם של ילדי מלחמה רבים זוהמו פעמיים. הם עוצבו ע"י חוויות המלחמה והתקופה שלאחריה, כמו גם משני העשורים הראשונים של "הרפובליקה הפדרלית הגרמנית" (220). אז התחיל דור החדש להתמודד עם ה"אשמה קולקטיבית" שהרחיקה אותם לא רק מ"האומה", מהוריהם, שכונותיהם, הצבא ומערכת החינוך אלא גם ממשפחת העמים. אם לסכם שיחות רבות שניהלתי עם גרמנים במהלך השנים (באופן פרטני ובמפגשים קבוצתיים) על תהליך ההתרחקות ממטריקס החיילים, הייתי אומר כך:

1. הכחשת הצבא והמלחמה נראית לעתים קרובות כניסיון הימלטות סכיזואידי – פרנואידי (ולא דפרסיבי) מהמטריקס החיילי. היא כוללת גם מחשבות על רצח אב, נקמה בהורים ולעתים זעם על חילול.
 2. ניתן לראות גם תופעה הפוכה: הזדהות (לרוב לא מודעת) עם חרדתו של ההורה מהאפשרות שיורשע בפשעי מלחמה מובילה להדחקת ההיסטוריה כולה באמצעות הטאבו של המטריקס החיילי.
 3. "טיהור" כאמצעי הגנה כנגד הבושה והאשמה. על כך כבר אמר ואמיק וולקן (Volkan 2001): "תהליכי טיהור מייצגים החצנה והשלכה בקבוצות גדולות" (עמוד).
 4. דה-הזדהות עשויה להיות ניסיון מודע או לא מודע לעצור את מטריקס החיילים של פתולוגיית האלימות, שנהגה זה דורות לאין סוף.
- תהליכים של דה-הזדהות הם אחד המקדמים החשובים של התפתחות חברתית. לדה-הזדהות יש תפקיד משמעותי הדומה לזה של ההיפרדות בדיאדה אם-ילד. ככל שהמטריקס קוהסיבי יותר, כן קשה ההיפרדות מהמטריקס החיילי. 'בגידה' בדור הקודם, ההורים הפוסט טראומטיים והאובדן האפשרי של "דאגה אבהית ראשונית" חייבות להיות מדוברות. אבות (ולעתים קרובות אמהות) שהיו חברים בקבוצות חייליות ואשר חוו את הטרור הכרוך בחוויית המלחמה, התאכזבו החל משנות השישים לגלות שהסולידריות המצופה מצד הדור החדש הופכת להתרחקות והאשמה.
- לפיכך אנו יכולים להבין את ההישג הפסיכולוגי העצום של הדור שנולד לאחר המלחמה, שהושג באמצעות דה-הזדהות עם מטריקס החיילים הגרמני. חלומות המסופרים בקבוצה האנליטית יכולים ללמד אותנו משהו על התהליכים המורכבים הללו. החלימה וסיפור החלום פותחים הזדמנויות לנסות לגשר בין פיצולים ולהיפתח לרגשות קשים.
- בגרמניה, דה-הזדהות הובילה לכך שחיילים במדים הפכו לפרובוקציה ולאיום על הזהות הגרמנית החדשה. האם תהליך דה-הזדהות הלך רחוק מדי או שמא הפיצולים לא מאפשרים עיבוד מספיק של האלימות בחברה?
- כדי להדגים את השפעתה של מטריקס על חווית כל אדם המשתייך אליה, אפשר לתהות לרגע על השפעת ה"נכבה", הטרגדיה הערבית, על כל אזרחי ישראל. אני מעלה את אפשרות שקיומה של ה"נכבה" היא בו זמנית גם "חור שחור" (דורון 2015) במודעות הישראלית וגם בכל זאת מהדהדת בכל פינה בצורות שונות, שכולן כנראה נקשרות לאשמה: החל מדחיית הזכרון אצל חלק גדול מהאוכלוסייה, המשאלה הלא מודעת למחיקת האירוע כולל האיסור על הזכרת קיומה של הנכבה, מול חלקים אחרים באוכלוסייה המהדהדים את הנכבה באשמה ואף בטינה ושינאה. לעומת הקלות שיהודים רבים מקבלים על עצמם את תפקיד הקורבן, ניתן לראות את הקושי לעמוד בפני האפשרות לקחת אחריות על האלימות והסבל שנעשו כלפי קורבנות אחרים. ואף על פי כן, הייתכן שלא מעט תושבי ישראל מגיבים בחרדות עמוקות ביותר, במובן של רזוננס והד רגשי על היות חלק מהחיפאים לשעבר כיום

פליטים החיים במחנות בעמאן או בבירות? שכן במטריקס הישראלי קיים קשר הדדי בין כל החברים בו, וכפי שאין לתאר שסבל השואה לא משפיע בדרך זו או אחרת על תושביה הערביים של המטריקס הישראלי, ברור לי שגם הנכבה מאיימת איום קיומי על רבים מאיתנו.

טרנספורמציה

לסיום, התשובה שלי לשאלה שבכותרת היא שחיילים הם לא חולים או בריאים יותר מאשר המטריקס שגייסה ושלחה אותם לקרב. הכוח הנמסר לידיהם ע"י המטריקס מתקיים מתוך סוג של קונצנזוס, שחלקו הוא בלא מודע חברתי, בעיקר כשהם נלחמים למען הקיום עצמו. הפיצול בין החברה האזרחית והמטריקס החיילי לא באמת קיים, וככל שהדמוקרטיה איתנה יותר בעת מלחמה כך גדלות האפשרויות לקיים דיאלוג בין המרכיבים האזרחיים ובין הצבא במטריקס החיילים. פיצולים בחברה האזרחית המתמשכים דורות, כמו אלה המתקיימים בצפון אירלנד, למשל, זקוקים לדיאלוג המאפשר עיבוד של הקונפליקט. אם הוא לא יתרחש, יהיה קשה למנוע את שובו של מטריקס החיילים. דיאלוג בין חלקים שונים במטריקס יכול להתקיים אם קיים חופש להביע ביקורת, וניתן להסכים לתהליכים רגשיים המאפשרים לחוש אשמה, בושה ואמפתיה, מבלי להיהרס.

חשוב לזכור מה שאנו לומדים מהטיפול והעיסוק בקונפליקטים: התרחקות וחוסר מגע בינאישי מחזקים פיצולים ודה-הומניזציה בעוד מפגשים מונעים את תפיחת החרדות והשינאה. בעבודתי באזורי קונפליקט שונים למדתי כי שילוב בין מפגשים אישיים ומפגשים בקבוצות קטנות וגדולות עשוי לחולל שינוי דרמטי. מפגשים אישיים לבדם, חמים ואנושיים ככל שיהיו, אינם מספיקים כדי לעבד קונפליקט חברתי/פוליטי. גם בקבוצות דיאלוג קטנות לבד לא די, כי האופי ה"משפחתי" והמוכר שלהם מאפשר התחמקות מהרגשות העזים שבעוינות. רק שילוב בין מפגשים במסגרת קבוצות קטנות וגדולות מאפשר תקשורת בין זהויות חברתיות. מודל הסנדוויץ' (Friedman 2016) הוא דוגמה למסגרת שבה ניתן להתמודד עם מטריקס החיילים, המשפיע כל כך על היחיד. רק ההשתתפות בקבוצה גדולה אנליטית עוזרת באמת להתמודד עם הקשיים של היחיד ולעודד חשיבה אישית בתוך המטריקס.

הקבוצה האנליטית הגדולה מספקת מרחב שבו ניתן ללמוד להתמודד עם הזדהויות יתר, עם החשש החברתי היסודי מדחייה ע"י החברה ומאפשרת ללמוד על ולתרגל את הניפרדות מהסמכות ומהמטריקס עצמה. ייתכן כי אחד האמצעים היעילים ביותר לחינוך לדמוקרטיה הוא התרגול בתנועה על הרצף שבין התמזגות עם זהות הקבוצה הגדולה ונפרדות ובידוד ממנה. בכל מטריקס חיילים תמיד קיימת דרישה חזקה להזדהות. בניגוד לכך, הקבוצה האנליטית הגדולה עשויה לחזק את האומץ לבטא ביטוי אישי, העשוי לפעמים להפוך את הדה-הזדהות לאפשרית. בטווח הקצר הדבר מוביל לעימותים פרנואידיים בין חברי הקבוצה לדמויות הסמכות. בטווח הארוך, התהליך עשוי לאפשר חופש מספיק בכדי להגביל את האלימות הממוסדת. שינוי יכול להיות מושג גם ע"י מנהיגים אזרחיים ופוליטיים, העשויים לשמש כדוגמה לסובלנות קולקטיבית כלפי אלימות ממוסדת. לחיצת יד, כמו זו שבין רבין וערפאת עשויה להוביל לשינוי גדול. למרבה הצער, קל לפוליטיקאים גם לשמש כדוגמה לשנאה,

נקמה והתרחקות. מסיבה זו ייתכן שעדיף לעודד השקעה ארוכת טווח בעבודה קבוצתית, מורכבת ככל שתהיה.

References:

- Agazarian, Y.M. (1994) The phases of group development and the systems-centered group. In Shermer, V.L and Pines M. 1994) Ring of Fire, 36-86. London: Routledge.
- Bion, W. R. (1962). *Learning from Experience* London: William Heinemann. [Reprinted London: Karnac Books,]. Reprinted in Seven Servants (1977e).
- De Maré, P., Piper, R., & Thompson, S. (1991). *Koinonia: From hate, through dialogue to culture in the large group*. London: Karnac Books.
- Dicks H.V.(1972). *Licensed mass murder: A socio-psychological study of some SS killers*. London: Heinemann.
- Doron, Y.(2014), Primary Maternal Preoccupation in the Group Analytic Group, *Group Analysis*. 47(1): 17–29
- Elias, N., Dunning, E.(1986) *Quest for Excitement. Sport and Leisure in the Civilising Process*. Oxford, Basil Blackwell.
- Elias, N. (1989) *The Germans. Power Struggles and the Development of Habitus in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. Columbia University Press, NY.
- Engels, E.(2001) Ego Training in Action in Culture and History. *Group Analysis*. 34: 55.
- Foulkes, S.H.(1964) *Therapeutic Group Analysis*. Karnac, London. (dt. (1992): *Gruppenanalytische Psychotherapie*. München: Pfeiffer.)
- Foulkes, S.H.(1968) Group dynamic processes and group analysis. In: Foulkes, E. (Ed.)1990, *Selected Papers of S.H.Foulkes. Psychoanalysis and Group Analysis*. 175-185. Karnac, London
- Foulkes, S.H.(1975)The leader in the Group. In: Foulkes, E. (Ed.)1990, *Selected Papers of S.H.Foulkes. Psychoanalysis and Group Analysis*. Karnac, London.
- Foulkes, S.H.(1975) *Group Analytic Psychotherapy: Method and Principles*, , Gordon and Breach, Reissued Karnac 1986 & 1991, London.
- Foulkes, S.H.(1975) Problems of the large group. In:Foulkes, E.Ed(1990): *Selected Papers*.pp. 259-269. Karnac: London.
- Freud, Anna (1936) *The Ego and the Mechanisms of Defense*, Vol. 2 (Paperback)
- Freud, S.(1921), *Massenpsychologie und Ich-Analyse. Die Zukunft einer Illusion*, Frankfurt am Main 2005
- Freud, S.(1922) *Group Psychology and the Analysis of the Ego*.
- Friedman, R. (2007) In der Gruppenanalyse heilen die Störungen einander – eine Beziehungsperspektive. *Psychosozial*, 30. Jg. Heft 1 (Nr. 107), pp. 57-77
- Friedman, R.(2010) The Group and the Individual in Conflict and War. *Group Analysis, vol. 43, 3: pp. 281-300*
- Friedman, R.(2012) Conducting a Large group: Is it "informative" or is it also "Transformative"? Comments to Teresa von Sommaruga Howard's Large Group in New Zealand. *Group Analysis*. 45:263
- Friedman, R (2013) *Individual or Group Therapy? Indications for Optimal Therapy*. *Group Analysis*, 46: 164-170.
- Friedman, R. (2015). A Soldier's Matrix: A Group Analytic View of Societies in War. *Group Analysis*, 48(3) 239-257.

- Friedman,R.(2016). The Group Sandwich Model³ for International Conflict Dialog Using Large Groups as a Social Developmental Space. In: Fehr,S.(2016)Ed. 101 Group Interventions. Still unpublished.
- Garland,J., Jones,H. and Kolodny, R.(1973) A Model for Stages of Development in Social Work Groups. In Bernstein,S.(Ed.), *Exploration in Group Work*, Boston:Milford House, 1973, 17-71.
- Hopper, E. (2003) Incohesion: aggregation/massification; the fourth basic assumption in the unconscious life of groups and group-like social systems. In R.M. Lipgar and M. Pines (Hrsg.), *Building on Bion: Roots*, London: International Library of Group Analysis 20, Jessica Kingsley Publishers.
- Hopper,E., Weinberg.H.(2011) *The Social Unconscious in Persons, Groups and Societies: Volume 1: Mainly Theory*. Karnac, London.
- Kernberg,O.(2003) Sanctioned social violence: A psychoanalytic view, Part I. *Int J Psychoanal* 2003;**84**:683–698.
- Mies, T. (2007) Der Unterschied in der Gruppe. Heterogenität in der Gruppenpsychotherapie. *Gruppenpsychotherapie und Gruppendynamik*, 43, 21-33.
- Moscovici, S.(1985)*The Age of the Crowd: A Historical Treatise on Mass Psychology*.Cambridge: Cambridge University Press.
- Oppenheimer, J.(2012) "The act of killing", Indonesia.
- Ormay, T.(2013) *The Social Nature of Persons: One Person is No Person*. Karnac, London.
- Platta, H. (2004) Zwischen zwei Fronten – immer noch? Anmerkungen zur "Kriegskinder"-Debatte und zur Rolle der 68er Generation in ihr. S. 211-126. In: Radebold, H. 2004 (Hg.): *Kindheiten im Zweiten Weltkrieg und ihre Folgen*. Psychosozial-Verlag. Giessen.
- Rafaelsen, L. (1996) Projections, where do they go? *Group Analysis*, Vol. 29, 2.
- Reicher, S. D. (1987). Crowd behaviour as social action. In J. C. Turner, M. A. Hogg, P. J. Oakes, S. D. Reicher, & M. S. Wetherell (Eds.), *Rediscovering the social group: A self-categorization theory* (pp. 171–202). Oxford, England: Basil Blackwell
- Schlapobersky, J.R. (2015) *From The Couch To The Circle: The Routledge Handbook of Group-Analytic Psychotherapy*. London, Routledge. Chapter 15 & Chapter 18. No page references as yet.
- Scholz, R. (2014) (Foundation-)Matrix Reloaded—Some Remarks on a Useful Concept and Its Pitfalls, *Group Analysis*. Vol. 47(3): 201–212.
- Volkan, V. D. (2001). Transgenerational transmissions and chosen traumas: An aspect of large group identity. *Group Analysis*, 34, 1, 79-97.

הררי,
 דורון.י. (2015) "חורים שחורים מנטליים" בלא מודע החברתי. ב: פרידמן,ר. דורון.י. (2015).
 (עורכים)אנליזה קבוצתית בארץ זבת חלב ודבש. עמ' 93-108.

פרידמן, ר. (2015) הרגשות הרעים ביותר והטובים ביותר במטריקס. ב: פרידמן, ר. דורון, י. (2015).
(עורכים) אנליזה קבוצתית בארץ זבת חלב ודבש. עמ'. 135-152. א.ח.